

Een brief van Bredero

Hubert Meeus en Maartje De Wilde

Samenvatting

In 1610 vraagt Bredero in een opvallend behoedzaam opgestelde brief aan zijn leermeester Francesco Badens toestemming om een schilderij van Sebastiaen Vrancx te kopiëren voor zijn vader. Uit brieven van de Antwerpse kunsthandelaars Goetkint aan hun handelspartner in Spanje valt af te leiden waarom Bredero zijn verzoek zo heeft geformuleerd.

Abstract

In 1610, Bredero asks his teacher Francesco Badens for permission to copy a painting by Sebastiaen Vrancx for his father in a remarkably cautious letter. Letters from the Antwerp art dealers Goetkint to their buyer in Spain reveal why Bredero worded his request this way.

De Amsterdamse uitgever Cornelis Lodewijcksz van der Plasse (1585-1641) werd nog tijdens het leven van Gerbrand Adriaenszoon Bredero (1585-1618) zijn vaste drukker. Bredero was een succesauteur, want ook na zijn dood drukte Van der Plasse alle teksten van hem waar hij de hand op kon leggen. Hij publiceerde zelfs zeer persoonlijke documenten zoals liefdesbrieven, niet gehinderd door enige schroom om postuum Bredero's privéleven publiek te maken (Bredero, 2011, p. 114-123, 128-134). In zijn editie van de *Nederduytsche Poëmata* in 1632 nam Van der Plasse een brief op die Bredero rond 1610 had geschreven aan zijn leermeester, de schilder Francesco Badens (Bredero, 2011, p. 92-101).

1. EEN BRIEF AAN FRANCESCO BADENS

In zijn brief spreekt Bredero Badens aan als mijn 'lieve eerwaardighe Heer ende beminde Meester' (Bredero, 2011, p. 92). Hij gaat zeer omzichtig te werk om van Badens gedaan te krijgen dat hij een schilderij van de bekende Antwerpse schilder Sebastiaen Vrancx (1573-1647) even mag lenen om het te kopiëren voor zijn vader:

Ick weet wel dat ons begheeren groot, stout, ende onbeschaemt is, ende dat u 't selfde stucxken lief ende waert is: nochtans vertrouwende op u jonst ende op u gunstige belofte, soo hebben wy ons verkloecht dit vrundelijck, doch

onnoosel, eenvoudig Requestjen, te bieden ende toonen aen u goed aerdige milde heushey (Bredero, 2011, p. 92).

Wat vooral opvalt, is dat Bredero sterk benadrukt dat de kopie uitsluitend voor eigen gebruik door zijn vader is:

By aldien ghy ons dese jonste doet, ende laet onse wensch gheschien: soo belooven wy u hier neffens, dat wy de Copy niet uyt ons huys sulen laten gaen, want het gheschiet alleenlijck om de sinnelijckhey van mijn Vader, die 't selfde tot een cieraet op syn plat bewaren wil by syn Juweelen ende schat, [...] (Bredero, 2011, p. 92).

Waarom noemt Bredero zijn vraag ‘groot, stout, ende onbeschaemt’ en waarom benadrukt hij zo sterk dat de kopie voor eigen gebruik is? Het is zelfs niet de bedoeling om het schilderij in huis op te hangen. Bredero wil alleen een kopie maken voor het individuele genot van zijn vader.

De brief valt zozeer op door de formulering dat Jeroen Jansen (2013) hem heeft geanalyseerd als een voorbeeld van een proleptische onderhandeling. Uit de formele analyse blijkt echter niet waarom Bredero op een dergelijke doordachte manier een vrij normaal verzoek aan zijn leermeester richt, die hij toch persoonlijk kende.

2. FRANCESCO BADENS

Francesco ‘Frans’ Badens was in 1571 in Antwerpen geboren en verhuisde in 1576 met zijn ouders naar Amsterdam. Hij reisde van 1593 tot 1598 samen met Jacob Matham in Italië (Meijer, 1995, p. 70). Badens schilderde heel verschillende genres, zowel historiestukken als genrevoorstellingen, portretten en stillevens. Volgens Van Mander (1604, f. 298v) noemden de jonge schilders in Amsterdam hem ‘den Italiaenschen schilder’. Hij is in de vergetelheid geraakt omdat er weinig werken van hem zijn overgeleverd (Briels, 1987, p. 74-77). Hij overleed enkele maanden na Bredero en werd in Amsterdam begraven op 5 december 1618 (RKD Research).

3. DE VADER VAN BREDERO

Naast Bredero, de schrijver, en Francesco Badens, de geadresseerde, waren ook Bredero’s vader en de schilder van het gevraagde schilderij, Sebastiaan

Vrancx, onrechtstreeks bij de brief betrokken. Bredero's vader, de schoenmaker Adriaen Cornelisz Bredero (1559-1646), handelde ook in onroerend goed en pachtte de wijnimpost, zodat het geen verwondering hoeft te wekken dat hij rijk genoeg was om schilderijen in huis te hebben (Bredero, 2011, p. 13-14, 95-96).

Uit de brief blijkt niet wat het schilderij van Vrancx voorstelde. Naast oorlogstaferelen schilderde Vrancx scènes uit het dagelijkse leven (Fig.1) zoals Bredero die ook schetste in zijn literaire werk. Wat Bredero's vader vooral bekoorde in het schilderij, dat waarschijnlijk bij Badens aan een muur hing, wordt niet duidelijk uit de brief. Het was in elk geval geen groot schilderij, aangezien Bredero belooft dat het 'stucxken' in een soort kluis of schatkist zal worden bewaard.

Fig. 1: *Sebastiaen Vrancx, Markttafereel, ca. 1600. Olieverf op paneel, 58,7 x 146,7 cm. © The Phoebus Foundation, Antwerpen.*

4. SEBASTIAEN VRANCX

Sebastiaen Vrancx is gedoopt in de Sint-Jacobskerk in Antwerpen op 22 januari 1573. Hij was een leerling van Adam van Noort, een leermeester van Rubens. Vrancx reisde door Italië van 1596 tot 1601 (Vander Auwera & Bolle, 2004). Het is dus niet onmogelijk dat hij Badens daar heeft ontmoet.

Vrancx werd als vrije meester opgenomen in het Antwerpse Sint-Lucasgilde in 1601 (Vander Auwera, 1989, p. 7). Hij was een succesvolle schilder,

vooral bekend voor zijn afbeeldingen van veldslagen en gevechten (Fig. 2). Daarbij schroomde hij niet om de gruwel van de oorlog te tonen. Zijn oeuvre is verder thematisch zeer verscheiden: van populaire reeksen van de maanden, de seizoenen en de vier elementen tot mythologische thema's.

Fig. 2: *Sebastiaen Vranck*, Strijd tussen gewapende apen en katten, ca. 1630-1635. *Olieverf op paneel, 65,5 x 105,5 cm.*
© The Phoebus Foundation, Antwerpen.

Sebastiaen Vranck was ook een van de meest productieve auteurs van de Antwerpse rederijkerskamer De Violieren. Van zijn dertien toneelstukken zijn alleen de titels bewaard. Vranck's schilderijen bevatten geregeld verwijzingen naar toneel in de vorm van *commedia dell'arte*-figuren (Fig. 3). Hij speelde ook een belangrijke rol als mededeken van de Violieren in 1611 en hoofddeken in 1612 (Keersmaekers, 1982). Hoewel er geen aanwijzingen zijn dat Vranck Bredero's literaire werk heeft gekend, is dit niet uitgesloten. Bredero kende in ieder geval het werk van de schilder.

Alfons Thijs noemt het schilderij van het Hagelkruisfeest in Ekeren typisch voor Vranck, 'die graag veel mensen uitbeelde met talloze pittoreske details, niet uit sociale bewogenheid maar omdat hij een voorliefde had voor taferelen waarop vele personages konden afgebeeld worden' (Thijs, 1974, p. 197). Thijs somt een aantal typische elementen op: 'het verstrekken van eten en drank aan arme lieden, de toeschouwers uit de gegoede stand, het tappen van het bier en het bereiden van de erwtenbrij' (Thijs, 1974, p. 195): allemaal onderwerpen die in de lijn van Bredero's literaire werk liggen.

Fig. 3: *Sebastiaen Vrancx*, *Nachtelijk gezicht op Antwerpen met elegante figuren op weg naar een maskerade*, ca. 1573-1647. *Olieverf op paneel, 27 x 38 cm.* © *The Phoebus Foundation, Antwerpen.*

5. EEN GEWAAGDE KOPIE

Een verklaring voor de uiterst behoedzame argumentatie van Bredero bieden drie brieven uit 1624 van de Antwerpse schilderijenhandelaars Peter en Antoon Goetkint. In een brief van 27 juli 1624 schrijven ze aan hun handelspartner Chrysostomos van Immerseel in Sevilla over zes ‘bataillen’ die Sebastiaen Vrancx voor hem zou schilderen. Ze hebben de waterverfversie gestuurd omdat Vrancx’ olieverfschilderijen te duur zijn voor Spaanse kopers, maar ook omdat het nog langer zou duren voor Vrancx ze heeft afgewerkt (Denucé, 1934, p. 44-45). In hun brief aan Van Immerseel van 7 oktober 1624 leggen ze uit waarom hij zo lang op de schilderijen van Vrancx moet wachten:

Hy [Vrancx] heeft oock nimant omme die te coppieren, begeert geine chnechten ende buyten syn huys te laten maecken. Mocht geschieden aen andere souden coppieren, also haest als aen ons ende dan waren ons principale bedorven; daer is nimant te betrouwen. De goede winninge doet de lieden bedrigen ende andere het synne nemen (Denucé, 1934, p. 46).

In hun brief van 18 december 1624 komen ze nog eens terug op het uitblijven van de zes battaillen,

[...] maer gelyckt swaer ende costelyck werck is, soo loopt dat lange aen al eer dat volmackt is, [...] daeromme hadde voir my genomen de selve van imanden te laten copieren, dat niet en can geschieden oft moeten volmackt syn. Want ditto Vranckx geine chnechten in huys is hebbende, noch niet en begeert, en daeromme loopt lange aen (Denucé, 1934, p. 49).

Er was veel vraag naar Vranckx' werk, maar hij weigerde assistenten in dienst te nemen en hij wilde uitdrukkelijk niet dat er kopieën werden verspreid (White, 2007, p. 375). Hij wenste geen medewerkers binnen of buiten het atelier, hoewel die de afzetmarkt voor zijn arbeidsintensieve en dus dure werk zouden kunnen verbreden door het vervaardigen van lager geprijsde kopieën. Samenwerken met hoogwaardige specialisten, onder anderen Jan Brueghel en Paul Vredeman de Vries, bood echter wel een oplossing om de productie te verhogen met behoud van de hoge kwaliteitsnormen (Jager & Wadum, 2021).

Bredero moest in zijn brief dus wel omzichtig te werk gaan, want hij verzocht Badens om zijn medewerking te verlenen aan het maken van een kopie, hoewel deze ongetwijfeld wist dat Vranckx dat niet wilde. Dit verklaart ook waarom Bredero zo benadrukt dat de kopie enkel bestemd was voor persoonlijk gebruik door zijn vader en aan niemand zou worden getoond. Porteman (2022, p. 26) gaat ervan uit dat Bredero het schilderij heeft nageschilderd, hoewel helemaal niet geweten is of Badens op het verzoek is ingegaan. Doordat Van der Plasse de brief in 1632 publiceerde, kan Vranckx, die pas overleed in 1647, er toch achter gekomen zijn dat Bredero een poging heeft gewaagd. Maar beide protagonisten, Bredero en Badens, waren in 1632 al overleden.

Over de auteurs

Dr. Maartje De Wilde is conservator en diensthoofd bij de Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek Antwerpen. Ze promoveerde in 2011 op een onderzoek over de functie van wereldlijke liedboeken uit de Zuidelijke Nederlanden (1628-1677). Ze is gespecialiseerd in de boekgeschiedenis en letterkunde van de zeventiende eeuw. Als projectleider organiseerde ze verschillende tentoonstellingen.

Hubert Meeus is als emeritus hoogleraar verbonden aan het Departement Letterkunde van de Universiteit Antwerpen. Hij publiceert over Nederlandse literatuur en toneel uit de vroegmoderne tijd en over de geschiedenis van het handgedrukte boek. Hij is hoofdredacteur van *De Gulden Passer: Tijdschrift voor boekwetenschap*.

Literatuurlijst

- Bredero, G.A.** (2011). *Proza. Uitgegeven, vertaald en toegelicht door Jeroen Jansen*. Hilversum: Verloren.
- Briels, J.** (1987). *Vlaamse schilders in de Noordelijke Nederlanden in het begin van de Gouden Eeuw, 1585-1630*. Antwerpen: Mercatorfonds.
- Denucé, J.** (1934). *Brieven en documenten betreffend Jan Breugel I en II*. Antwerpen: De Sikkel.
- Jager, A. & Wadum, J.** (2021). 'The Raid by Jan Brueghel I and Sebastiaen Vrancx: prime version and autograph replica.' In Newman, A.D. & Nijkamp, L. (red.), *In Many Antwerp hands: collaborations in Netherlandish art*. London: Harvey Miller Publishers, pp. 115-128.
- Jansen, J.** (2013). 'Gerbrand Bredero wants to borrow a painting: proleptic negotiation.' *Journal of Dutch Literature*, 4/1: 62-87.
- Keersmaekers, A.** (1982). 'De schilder Sebastiaen Vrancx (1573-1647) als rederijker.' *Jaarboek van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen*, pp. 165-186.
- Meijer, B.W.** (1995). 'Frans Badens.' In Devisscher, H. e.a. (red.), *Fiamminghi a Roma. 1508-1608 Kunstenaars uit de Nederlanden en het Prinsbisdom Luik te Rome tijdens de Renaissance*. Brussel: Vereniging voor Tentoonstellingen van het Paleis voor Schone Kunsten, pp. 70-73.
- Porteman, K.** (2022). 'Bredero als schilder.' *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren*, 132/1: 25-36.
- RKD Research.** <<https://research.rkd.nl/nl/detail/https%3A%2F%2Fdata.rkd.nl%2Fartists%2F3454>> [27 mei 2024].
- Thijs, A.** (1974). 'Het Hagelkruisfeest te Ekeren (1622) door S. Vrancx in de Alte Pinakothek te München.' *Jaarboek van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen*, pp. 187-199.
- Vander Auwera, J.** (1989). 'Sebastiaen Vrancx's "Crossing of the Red Sea".' *Art Bulletin of Victoria*, 30: 4-15.
- Vander Auwera, J. & Bolle, L.** (2004). *Van (aanleg)tekening tot schildering: Sebastiaen Vrancx (Antwerpen, 1573-1647) en zijn samenwerking met andere meesters*. Brussel: Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België.
- Van Mander, K.** (1604). *Het Schilder-Boeck*. Haarlem: Passchier van Wesbusch.
- White, C.** (2007). *The later Flemish pictures in the collection of Her Majesty the Queen*. Londen: Royal Collection.